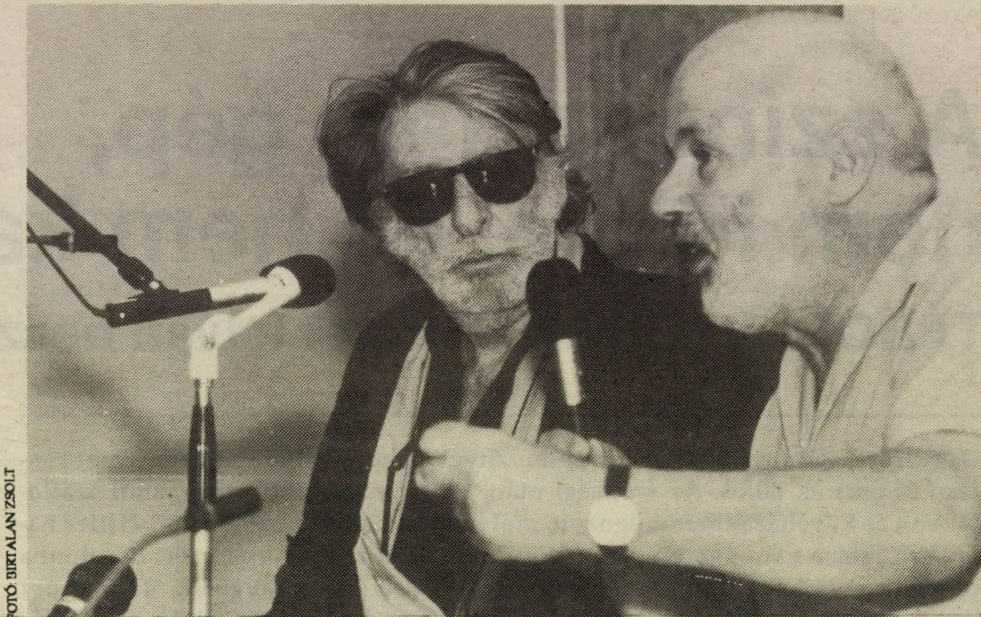

rendező valahogy mindig ott lebeg fölöttük, minden mozdulat és hanglejtés kívülről jön, és én ezt politikailag, erkölcsileg és színészeleg is utálatosnak tartom. Mert semmiféle stíluskísérlet vagy dramaturgiai teória nem jogosít fel arra, hogy a színésszel úgy bánjanak, mint egy bábbal, mint egy marionettfigurával. Elfelejtik, hogy a színész ember, és nem gép, és nem idióta, és nem katona. A színház értelme az, hogy élő emberekről van szó fönt és lent, és hogy minden előadás itt és most történik, először és utoljára. A film, a könyv, a festmény reprodukálható, de a színház nem az. Ha ezt az elevenségét kétségbe vonják, azzal magát a színházat árulják el. És ahhoz, hogy a színház élő legyen, ott kell élni, de legalábbis hosszabb időt kell ott tölteni, ahol az ember színházat csinál, körül kell nézni, körülhallgatni, körülszagolni, mert tudni kell, hogy kihez beszél az ember.

FOTÓ BIRTALAN ZSOLT

Ha erre gondolok, irigység, féltékenység, nemegyszer kétségbeesés fog el – mondta Eörsi ugyanezen a budapesti beszélgetésen. Barátjának a nőkre gyakorolt hatásáról volt szó természetesen, amely – mint az alábbi írásból látható – színháztörténeti jelentőséggel bír.

EÖRSI ISTVÁN

Jelentés

– Színháztörténeti használatra –

Az Úr 2027. esztendejében repülő csészéaljba pakolva üzenet érkezett Földünkre a Marsról. Egy magát *Ad astrának* nevező csoport bejelentette, hogy megalakította a bolygó első amatőr szintársulatát, és azzal a kéréssel fordult az International Theatre Institute-hoz, hogy küldjön hozzájuk egy vállalkozó kedvű fiatal rendezőt, az első produkció megszervezésének céljából.

Mivel az említett bolygón a légköri és éghajlati viszonyok fölöttébb kedvezőtlenek, és a kérelem finansziális szempontból nem látszott megalapozottnak, az International Theatre Institute felhívására csak egyetlen pályázó jelentkezett, G. Tabori, egy csavargó hajlandóságairól ismert, meghatározhatatlan illetőségű, kevert anyanyelvű színházi szakember, aki a klasszikus művek experimentális, továbbá az experimentális művek klasszikus színrevitelével szerzett magának szakmai tekintélyt. Noha első ifjúsága elillant már, az orvosi vizsgán fényesen megfelelt. Utazását mégis el kellett halasztani, hogy egy az eddigieknél nagyobb úrhajót építsenek a számára, az induláskor ugyanis kivilágított, hogy huszonhárom – Berlinből, Bochumból, Münchenből, Bécsből, továbbá Madagaszkárról, Ceylonból és Alabamából származó – hospitánsnő óhajtja elkísérni. Mire az új úrhajó megépült, az egyik hospitánsnő teherbe esett, és az így keletkezett üres helyre G. Tabori felvett engem, fiatal drámaíróként mint tanoncát.

Az utazás és a megérkezés körülményeit hadd ne ecseteljem részletesen, a leírás plaszticitása terén úgysem vehetném fel a versenyt kiváló kollégáimmal, D. Defoe-val és J. Vernével. Hadd

folytassam beszámolómat *in medias res*, az *Ad astra* csoport és G. Tabori első találkozásával. Erre szabad ég alatt, egy kopár kőkatlanban került sor. Ormányszerű gázálarcban – pontosabban: légglyártó készülékben – vártuk a Mars-lakókat, akik sehogy sem akartak megjelenni. Két hospitánsnő kávéfőzéssel foglalkozkodott, egy harmadik telefon-összeköttetést próbált létesíteni a Földdel, hogy lemondja G. Tabori aznapra esedékes budapesti, berlini és Sary Smokovec-i fellépéseit. Egy negyedik és ötödik hospitánsnő furcsa árnyakat próbált elhessegetni G. Tabori arcáról. Ez fáj nekem, mert éreztem, hogy az én képemen is árnyak suhannak át, de ezekkel egyetlen hospitánsnő sem törődött. Majd egyre vastagabbá, gomolygóbbá váltak az árnyak, szinte anyagyszerűvé, és a ceyloni hospitánsnő egyszer csak felkiáltott: ők azok! Nagy nyugalom tört ránk ebben a pillanatban, az árnyak mozgása megszűnt, egy helyben gomolyogtak, az a benyomásom támadt, hogy *udvariasan*, hadd használjam ezt a kifejezést, melyet előttem kiváló magyar kollégám, Karinthy Fr. alkalmazott egy Rakasaki Rakasa nevű japán bélyeggyűjtőre, „*udvariasan gomolyogva*” fogták körül kis csoportunkat az árnyak, és ekkor G. Tabori visszafogottan köhhentett egyet. Leírhatatlan hatás! Az árnyak ugrálni, pattogni kezdtek, mint a gumilabda, körülvették G. Taborit, de olyan szilárdan, hogy egy berlini hospitánsnő visszapattant a kordonról, amelyet át akart törni, és hangos sírásra fakadt. Általános pánik tört volna ki, ha G. Tabori meg nem szólal: „Hölgyeim és uraim, megkezdjük a próbát. Mindenekelőtt tartsunk néhány légzési gyakorlatot.” Az árnyak vad rezgésbe fogtak, vihogásszerű zörejt hallottunk, majd mesterkélten artikulációval, de hibát nem ejtve megszólalt az egyik, ráadásul magyarul, amit abban a pillanatban fura módon természetesnek tartottam: „Mi csak egyszer lélegzünk egy évben” („Wir atmen nur einmal in einem Jahr”), és a rezgés, vihogás az elviselhetetlenségig felerősödött. G. Tabori azonban nem vesztette el a nyugalomát: „Nem számít – válaszolta jiddis nyelven, de észak-amerikai akcentussal –, akkor majd mi is lelassít-

duk az időnkét." Mély lélegzetet vett, majd letépte magáról légygártó készülékét. Döbbenetemre a huszonkét hospitánsnő habozás nélkül követte példáját. „Ez öngyilkosság!” – üvöltöttem, de ekkor egy láthatatlan kéz letépte ormányomat. Az árnyak rögtön szemcsésedni kezdtek, de azért megőrizték gomolygó jellegüket.

A légzési gyakorlat – és vele az esztendő – meglehetősen gyorsan ért véget. G. Tabori felvette ormányát, szippantott egy nagyot, majd a rezgést és vihogást meg sem várva ismét lekapcsolta a masinát, és megkérte a legidősebb hospitánsnőt, egy huszonhét éves bécsi pincérnőt, hogy olvassa fel az *Ad astra* csoportnak a *Hamlet* első felvonását. Közbebotyogtam, hogy a *Hamlet* túl nagy falat egy kezdő csoportnak, inkább valami egyszerűbb, közérthetőbb darabot kellene választani, például az én Lukács Györgyről írott tragikomédiámat. G. Tabori bólintott egyet, helyeslése jeléül, majd ezt válaszolta: „A te darabod lesz a következő.” „A következő?” – kérdeztem. „Mindig a következő” – mondta ő. „Most beérjük a *Hamlet*tel. Kezdheted” – fordult a pincér-hospitánsnő felé.

Ehhez a jelentésemhez mellékelem a nyolc évig tartó próbafolyamat, továbbá a premier leírását. Összefoglalásképp itt csak annyit árulok el, hogy G. Tabori egy zseniális ötlettel fordulatot hozott a *Hamlet*-előadások világtörténetébe. Ugyanis a helyi körülményekhez alkalmazta a tragédiát: mindenki szellem volt benne, csak Hamlet apja nem. Őt egy különlegesen csinos bochumi hospitánsnő játszotta, ráadásul meztelenül. A publikum nem győzött álmélnodni, mert ilyen sűrű testet éppúgy nem látott még, mint ahogy a mi földi közönségünk sem látott még gomolygó szellemet.

A premier után G. Tabori félrehívott. „Nem megyek még haza” – mondta. „Meghívást kaptam a Vénuszra.” – „És a hospitánsnők?” – „Elkísérnek.” – „Mind?” – „Mind. Velem tartasz?” Megráztam a fejemet. Arra hivatkoztam, hogy le kell adnom ezt a jelentésemet az International Theatre Institute-nak. Valóságos okom persze az volt, hogy már nagyon gyötört a magány. „Ezt megbánod – mondta G. Tabori –, hiszen a Vénuszon még sokkal jobban fog menni a munka. A Vénusz az én igazi terepem.”

(Világszínház, 1992 /1-2.)

GEORGE TABORI

Rabló-pandúr

Volt egy időszak, amikor folyton csak forradalmat játszottunk, főképp a Gellért-hegy szédítően meredek sziklái között. Tökéletes játszótér ez forradalmárok számára: Gellért, a német püspök, ezer-egynéhány évvel ezelőtt azért jött ide, hogy megtérítse a pogány magyarokat, akik válaszképpen hordóba dugták, és legurították a hegyről. Vezetőnk, a nálam hat évvel idősebb Pál bátyám, úgy vélekedett, hogy ez forradalmi tett volt. De mit jelent pontosan az, hogy forradalmi tett, ha az ember alig ötéves? Püspököket a hegyről letaszítani, vagy ahogy a következő hónap játéka sugallta, a gazdagokat kifosztani azért, hogy segítsünk a szegényeken. (Mint jelszó, ez még ma, hetvenévesem sem tűnik számomra rossznak.) A nyirkos-esős októberben Pál bátyám, forradalmi írárok mohó olvasója adta ki nekünk ezt a jelszót. Ezúttal Robin Hoodot játszottunk, aki bátor kis csapatával a nottinghami békebíró ellen harcol. Pál volt Robin, a kövér Hugó Schmitz a békebíró, és én, a legkisebb Littlejohn, a nagy erejű barát. Üldöztük Hugót a sziklák között, elvettük a nadrágtartóját, úgyhogy csúszkáló golfnadrágja akadályozta a menekülésben, és végül felakasztottuk egy fára. Én sajnáltam, de Pál bátyám elmagyarázta a forradalmi erőszak szükségességét. A világ – mondta – szegényekből és gazdagokból áll, ha úgy tetszik rablókból és pandúrokból; mindig a rablók a jók, és mindig a pandúrok a rosszak, melyik oldalon állsz? Jó akarok lenni – mondtam.

Még most is az akarok lenni, ami nem könnyű ötévesem sem. Később, még ugyanabban az évben, Pál bátyám továbbfejlesztette, új változattal keresztezte ugyanezt a játékot. A szereposztás, mint annyiszor, nem volt egyszerű, személyiségek szenvedtek könnyebb sérüléseket. Pál természetesen Sztálin akart lenni, a kövér Hugó Leninhez ragaszkodott, így nekem maradt a cár. Ellenkeztem: „Túl kicsi vagyok cárnak.” Könnyek peregtek, orr csordult, de tartottam magam, így hát Pál bevett a bandába egy sovány, tifuszkopasz fiút, Hasst,

aki Lenint kaparintotta meg; a kövér Hugót papirkoronával és gumijoggal vesztegették meg, hogy eljássza a cárt. Én végül Trockijt alakítottam a nagypapa törött cvikkerével ékesítve. Szürkületkor agyonlőttük a kövér Hugót, megostromoltuk a Téli Palotát, egy fog alakú sziklát, de nem voltam boldog, Sztálin akartam lenni, semmi más, csak Sztálin, ez az acélember, aki béna kezével, csodaszép grúz szemével kifosztotta a postakocsit, hogy segítsen a szegényeken. Minden játékunk vége kell legyen egyszerű, vagy talán mégsem?

Szomorú dolog, amikor eljön ennek az ideje, ezért is vonakodnak sokan közülünk felhagyni a játékkal. Pál bátyám eközben úgy gondolta, fölöttébb professzionális lenne, ha csak fizető tagok nyernének felvételt a pártba. A kövér Hugó utolsó, tejjre kapott pengőjét adta oda. Este nem volt tej, és az anyja kérdéseinek pergőtüzében – ami egyébként csak pandúrookra jellemző – Hugó vallott. Két nappal később az iskolába jöttek értünk, és Pállal együtt bevitték a politikai rendőrségre. A pandúrok nagyon kedvesek voltak, forró csokoládéval kínáltak minket. Pál bátyám, már tizenegy évesen nagy hazudozó, azaz nagy költő lévén, tovább játszotta a játékot. Még nem volt elég járatos a forradalmi ravaszágban, és őszintén bevallotta, hogy a királyi palota levegőbe röptetését terveztük, valamint Horthy admirális agyonlövését a hajnali szürkületben. Két órával később hazaküldtek bennünket, és a barátságos pandúrok őrizetbe vették az apámat. Őt nem kínálták forró csokoládéval. Másnap reggel metszőfogak nélkül jött haza. Ez hatvanöt évvel ezelőtt történt, és a játék még nem ért véget, a remény és rémség játéka, és megint a reményé a rémség ellenére, és ha a könyvespolcomra nézek, amely zsúfolásig van mindazokkal a komoly, káprázatos és nagyon felnőtt magyarázatokkal, amelyek arról szólnak, mi történt a remény és a rémség e századával, a Gellért-hegyet látom, komoly és káprázatos felnőttek népesítik be, akik hol rablóként, hol pandúrként üldözik egymást a sziklákon át, a legijesztőbb azonban az, amikor rablókból, Sztálinhoz hasonlóan, pandúrok lesznek, és ezzel a reményt rémséggé változtatják át, míg a hegy a közönyös levegőbe nem repül. – A többi, kommentár.

(George Tabori: *Betrachtungen über das Feigenblatt. Ein Handbuch für Verliebte und Verrückte. Carl Hanser Verlag, München, Wien 1991; Világszínház, 1992/1-2.*)